

ชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของชาวชุมชน
กรณีศึกษา บ้านปลายคลองบางโพธิ์เหนือ หมู่ที่ 3
ตำบลบางโพธิ์เหนือ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

COMMUNITY PERSPECTIVE ON THE IDEA OF COMMUNITY EMPOWERMENT,
A CASE STUDY OF BAN PLAYKLONG BANG PHO NUEA, MOO 3
BANG PHO NUEA, SAM KHOK DISTRICT, PATHUM THANI PROVINCE

วุฒิชัย สายบุญจวง^{1*}
Wuttichai Saybunjaung

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมายของชุมชนเข้มแข็ง ลักษณะสิ่งบ่งชี้ถึงชุมชนเข้มแข็งและการสร้างชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของชาวชุมชน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ใน 3 ประเด็นตามวัตถุประสงค์ การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือในการวิจัย ผู้วิจัยใช้วิธีการโดยการนำแบบสัมภาษณ์ให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาความเหมาะสมของโครงสร้างแบบสัมภาษณ์และประเด็นคำถาม จากนั้นจึงนำแบบสัมภาษณ์ที่ผู้เชี่ยวชาญให้ความคิดเห็นแล้วทดลองสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของภาษาที่ใช้ในการสัมภาษณ์และการวิเคราะห์ข้อมูลจากการทดสอบเพื่อปรับแนวคำถามให้มีความเหมาะสมและตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัย การเก็บข้อมูลใช้วิธีการ สัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (key-informant) จำนวน 15 คน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำทางศาสนา ผู้อาวุโสในชุมชน ผู้แทนสตรี และผู้ที่มีบทบาทในงานพัฒนาชุมชน การวิเคราะห์ข้อมูลได้ยึดหลักตรรกะเทียบเคียงแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ควบคู่บริบท (Context) โดยใช้สถิติพรรณนาประกอบ

ผลการศึกษาพบว่า ความหมายของชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของชาวชุมชน คือ การที่ชุมชนมีความกินดีอยู่ดี มีอิสรภาพในการจัดการทรัพยากรของชุมชน การไม่เป็นหนี้ การมีสิทธิเหนือชุมชน ไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของภายนอก และการมีความสามัคคี มีความไว้วางใจกันระหว่างคนในชุมชน สามารถร่วมมือ ร่วมใจกันแก้ปัญหาของชุมชน มีจิตสำนึกต่อกัน มีศีลธรรม มีความมั่นใจในศักยภาพของชุมชนในการแก้ปัญหาของชุมชน รู้จัก ช่วยเหลือแบ่งปันกัน เสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมพึ่งพาอาศัยกันและกันได้ในยามจำเป็น

ลักษณะหรือสิ่งบ่งชี้ถึงชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของชาวชุมชน คือ 1) สมาชิกในชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองและชุมชน พร้อมทั้งจะแก้ไขปัญาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่

¹หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์
*ผู้นิพนธ์ประสานงาน E-mail: wuttichai@vru.ac.th

ของตนเองและ ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง เพื่อให้เกิดการรับรู้และร่วมลงมือปฏิบัติเพื่อ
ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงร่วมกัน 2) มีการร่วมตัวกันอย่างเหนียวแน่น มีศักยภาพในการพึ่งตนเอง
และมีการเรียนรู้ร่วมกันนำมาสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยสมาชิกในชุมชนมีการเรียนรู้และ
รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ศาสนาและวัฒนธรรม

การสร้างชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของชาวชุมชน คือ 1) การค้นหาศักยภาพและการพัฒนา
ภูมิปัญญาของชุมชน 2) การฟื้นฟูและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน การส่งเสริมการพัฒนาแบบ
มีส่วนร่วมผ่านกระบวนการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจชุมชน
3) การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนมาสร้างประโยชน์และ
การส่งเสริมให้ประชาชนรวมกลุ่ม และปรับวิถีคิด วิธีการทำงานของภาครัฐจากผู้สั่งการมาเป็นผู้สนับสนุน

คำสำคัญ: ชุมชนเข้มแข็ง, ลักษณะ, สิ่งบ่งชี้, การเสริมสร้าง

ABSTRACT

These objectives of this Research were: to investigate the definition of Community Empowerment and its characteristics in the community's view; to study methods for creating community empowerment. And to find solution for creating community empowerment. This research also commended several Community empowerments - making approaches. The tools used in the study were in-depth interviews on three issues along with the objectives. Quality of research tools were determined by the experts in terms of appropriateness of the interview structure and the questioning items. The questionnaires were tried out with key informants to determine the appropriateness of the language used in interviewing and the data analyzing in order to improve it appropriate and be able to answer the objectives.

The major research method was the in-depth interview of 15 key-informants, the formal community leader, leader of local government, the religions' leader, some senior citizens of community, the female group leader and those who is active role in the community. In order to analyze data, the logical analysis in comparison with concepts, theories, relevant researches and social context was utilized In addition, descriptive statistics were used to further analyze the data.

The research results were: In the dwellers' point of view, the definition of Community Empowerment refers to the community of which the dwellers experience well-being, independent community resource management, debt-free living; hold community rights; and are free from external influential factors. Moreover, the dwellers in a Community Empowerment need to have unity and trust among one another to collaboratively take part in solving community problems. They also need to develop

a conscious mind, a moral sense, and confidence in enhancing the community potential in solving the community problems. They need to be mindful of helping, sharing, and sacrificing themselves for the sake of the whole community and be able to rely on other people in the community when in need.

In the dwellers' point of view, characteristics of Community Empowerment indicators include, 1) The community members believe in their own potential and that of their community and are ready to solve and enhance their living standards. Furthermore, they need to broaden the active participation in promoting public awareness and putting knowledge into practice in order to bring about positive changes, 2) The community dwellers need to develop Community Empowerment engagement, have potential in self-reliance, and promote collaborative learning. This will lead to the establishment of a learning community where its members are active to learn and aware of current social, economic, political, religious, and cultural changes.

In the dwellers' point of view, the establishment of A Community Empowerment refers to 1) the exploration of their potential and the development of local wisdom; 2) the restoration of natural resources in the community, the promotion of participatory community development through the process of learning and exchanging for career and community economic development; 3) the implementation of local wisdom; community natural resources; and the environment to yield benefits, promote community gathering or coordination, and modify the attitude and working process of governmental sectors so as to modify their roles as an initiator to a supporter.

Keywords: Community Empowerment, characteristic, indicator, enhancing

บทนำ

ผลจากการพัฒนาประเทศในช่วงกว่าสามทศวรรษที่ผ่านมา ซึ่งใช้แนวทางการพัฒนาประเทศไปสู่ภาวะทันสมัย ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1-7 ได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงแก่สังคมไทยอย่างมากมาย ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม สังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งผลจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้เราได้เห็นตัวเลขของอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้น ความเจริญของถนน ไฟฟ้า น้ำประปา ระบบสาธารณสุขบ้กคตต่าง ๆ การขยายการศึกษาไปสู่เด็กและเยาวชนในวัยเล่าเรียนอย่างทั่วถึง ทำให้อัตราการอ่านออกเขียนได้ของประชากรอยู่ในระดับสูงขึ้น ทั้งนี้จากผลบวกของกระบวนการเปลี่ยนแปลงของสังคมก็ยังมีผลติดลบตามมาจากการมุ่งส่งเสริมการผลิตทางอุตสาหกรรมของภาคเมือง การส่งเสริมการเกษตรแผนใหม่เพื่อการค้าและการส่งออก รวมถึงการขยายตัวของรัฐเข้าไปในชนบท ได้ส่งผลให้ชุมชนในชนบทเกิดภาวะอ่อนแอในหลาย ๆ ด้าน อีกทั้งความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ฯลฯ ทั้งนี้ผลพวงจากการพัฒนา

ดังกล่าว จึงทำให้มีการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ การพัฒนาที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา การเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน การสร้างโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเองและสังคม พร้อมทั้งการกระจายโอกาสและความเจริญด้วยการพัฒนาพื้นที่ในภูมิภาค การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและการกระจายการพัฒนาด้วยการเพิ่มศักยภาพขององค์กรชุมชน การสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้และขยายเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน ประเด็นเรื่อง ชุมชนเข้มแข็งจึงถูกหยิบยกขึ้นมากล่าวถึง ซึ่งได้ปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (2540-2544) ซึ่งแนวทางหลัก ๆ ในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน คือ (1) การเตรียมความพร้อมของชุมชน (2) การเพิ่มศักยภาพขององค์กรชุมชน (3) การสนับสนุนธุรกิจเอกชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาธุรกิจชุมชนตามความพร้อม ความถนัด และความสมัครใจในแต่ละองค์กรธุรกิจ (4) การเพิ่มบทบาทของภาครัฐในการสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน และที่สำคัญ คือ (5) การสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้และขยายเครือข่ายการเรียนรู้ของประชาชนและชุมชนในชนบท และสืบต่อมาถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (2560-2564) ที่ให้ความสำคัญกับการสร้างชุมชนเข้มแข็งให้เป็นพลังร่วมทางสังคม ในการสนับสนุนการพัฒนา โดยส่งเสริมการประกอบอาชีพ การส่งเสริมให้ชุมชนจัดสวัสดิการและบริการในชุมชนและการสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้และขยายเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560)

ประกอบกับแนวทางในการขับเคลื่อนประเทศไทยให้มีความเข้มแข็ง มั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน ในยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคมในการสร้างโอกาสการเข้าถึงบริการทางสังคม ยังให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยการพัฒนาและบริหารจัดการชุมชน และพัฒนาศักยภาพของประชาชนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม ซึ่งมีแนวทางสำคัญในการพัฒนา คือ 1) การสร้างศักยภาพให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในพื้นที่ได้ด้วยตนเอง โดยการสร้างองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการให้กับชุมชน เน้นการสร้างการยอมรับภายใต้การสร้างเจตคติที่ถูกต้องบนพื้นฐานการเรียนรู้ร่วมกันในสังคม ตลอดจนการเสริมสร้างให้ประชาชนมีภูมิคุ้มกันต่อผลกระทบทางสังคม โดยการเพิ่มช่องทางในการเข้าถึงข่าวสาร เสริมสร้างการพัฒนาเครือข่ายที่มีศักยภาพในการพัฒนาภูมิคุ้มกันทางสังคมแก่ประชาชน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560)

ชุมชนปากคลองบางโพธิ์เหนือ หมู่ที่ 2 ตำบลบางโพธิ์เหนือ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี เป็นชุมชนย่านชานเมืองหนึ่งที่เป็นที่รองรับการขยายการพัฒนาของเมืองหลวง และถูกถาโถมด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ แต่ชุมชนก็ยังสามารถจัดระเบียบชุมชน มีการส่งเสริมให้ประชาชนนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิต โดยมีการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ประชาชนในชุมชนได้ใช้ความรู้ ความเข้าใจและประสบการณ์ ที่มีความพร้อมในการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และได้รับการส่งเสริมดำเนินโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ในปี พ.ศ. 2558 ระดับพออยู่ พอกิน และพัฒนามาสู่การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้และขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ เพื่อให้ศูนย์เรียนรู้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ข่าวสาร องค์ความรู้ต่าง ๆ ระหว่างประชาชนในชุมชนและนอกชุมชน โดยนำแนวคิดเศรษฐกิจ

พอเพียงกับทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริหรือเกษตรทฤษฎีใหม่มาเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชน ประกอบกับยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นธรรมการลดความเหลื่อมล้ำในสังคมในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579)

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในประเด็นเรื่อง ชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของชาวชุมชน โดยใช้ชุมชนนี้เป็นกรณีศึกษา เพื่อนำผลการศึกษาที่ได้ มาใช้เป็นแนวทางสำคัญในการสร้างและส่งเสริมการพัฒนาชุมชนเพื่อนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนให้เกิดขึ้นในชุมชนของประเทศต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความหมายของชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของชาวชุมชน
2. เพื่อศึกษาลักษณะ สิ่งบ่งชี้ถึงชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของชาวชุมชน
3. เพื่อศึกษาการสร้างชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของชาวชุมชน

แนวคิดนำในการศึกษา

แนวคิดนำในการศึกษา เป็นการนำแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเข้มแข็งมาใช้เป็นแนวคิดในการศึกษาชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของชาวชุมชน ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า ชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง การที่ชุมชนมีศักยภาพและเข้มแข็งในด้านต่าง ๆ ที่ประกอบด้วย 1) ความเข้มแข็งของชุมชน ด้านเศรษฐกิจ การที่ชุมชนมีความกินดีอยู่ดี มีอำนาจต่อรองกับนายทุน มีอิสรภาพในการจัดการทรัพยากรของชุมชน การไม่เป็นหนี้ การมีทุนสำรองสำหรับกิจการสาธารณะและสวัสดิการของชุมชน การที่ชุมชนมีทรัพยากรเพียงพอต่อการบริโภค การมีโอกาสเข้าถึงและใช้ทรัพยากรในชุมชน เพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสิ่งที่มีค่าน้อยหรือไม่มีค่าของคนในชุมชน การปลอดจากการพึ่งพิงตลาดทุน และปัจจัยในการผลิตจากภายนอก เพื่อลดการพึ่งพิงให้เหลือน้อยที่สุด ขายผลผลิตได้ในราคาเป็นธรรม มีความสามารถในการจัดระบบธุรกิจของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปลอดจากความเสี่ยงในการผลิตหรือมีความเสี่ยงน้อย 2) การมีอำนาจในการผลักดันรัฐ หรือ กลุ่มผลประโยชน์ ให้ดำเนินการเพื่อประโยชน์ของชุมชนได้ การมีสิทธิเหนือชุมชน การไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของภายนอกอย่างเด็ดขาด ไม่ว่าจะเป็นรัฐหรือกลุ่มอำนาจ การมีความสามัคคี มีความไว้วางใจกันระหว่างคนในชุมชน สามารถร่วมมือ ร่วมใจกันแก้ปัญหาของชุมชน มีจิตสำนึกต่อกัน มีศีลธรรม มีความมั่นใจในศักยภาพของชุมชนในการแก้ปัญหาของชุมชน รู้จัก ช่วยเหลือแบ่งปันกัน เสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม พึ่งพาอาศัยกันและกันได้ในยามจำเป็น 3) มีกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน มีสิ่งแวดล้อมที่ดี มีความสามารถปรับใช้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชนเพื่อประโยชน์ของชุมชน มีความปลอดภัยในชีวิต สุขภาพ และทรัพย์สิน ชุมชนมีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ดี มีการจัดระบบรักษาสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน คนในชุมชนมีจิตสำนึกในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน มีวิถีชีวิตที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

ในการวิเคราะห์ลักษณะสิ่งบ่งชี้ ถึงชุมชนเข้มแข็งได้นำลักษณะสิ่งบ่งชี้ถึง ชุมชนเข้มแข็งของแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเข้มแข็งมาเป็นแนวทางในการศึกษา สรุปได้ว่า ลักษณะสิ่งบ่งชี้ของชุมชนเข้มแข็ง ประกอบด้วย 1) การรวมตัวเป็นปึกแผ่น มีศักยภาพในการพึ่งตนเองและการเรียนรู้ในระดับสูง มีองค์กรในชุมชน 2) มีการรวมตัวเป็นปึกแผ่น สามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ทรัพยากร

และภูมิปัญญาของชุมชนได้เป็นหลัก 3) ความรัก ความเอื้ออาทร ความสามัคคี และมีจิตสำนึก ความหวงแหนความเป็นชุมชนของตน 4) มีแผนชุมชนที่ประกอบด้วยการพัฒนาทุก ๆ ด้านของชุมชน ที่มุ่งการพึ่งตนเอง 5) สมาชิกในชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนและชุมชนที่จะแก้ไขปัญหา และพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง ชุมชนมีความเป็นปึกแผ่น แน่นแฟ้น สมาชิกของชุมชน มีศักยภาพที่จะร่วมมือกันแก้ไขปัญหาของชุมชน มีอุดมการณ์ ค่านิยมร่วมกัน สมาชิกมีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และมีความผูกพันกับชุมชน

ในการศึกษาการสร้างชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของชาวชุมชน ผู้วิจัยได้ปรับใช้แนวทางการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มาเป็นแนวทางในการศึกษา ซึ่งการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ประกอบด้วย 1) การจัดการองค์ความรู้ และระบบการเรียนรู้ (การสำรวจ รวบรวม จัดทำฐานข้อมูล) (พื้นความรู้เดิม+การต่อยอดสร้างความรู้ใหม่) 2) สร้างกระบวนการเรียนรู้ วิเคราะห์ปัญหา ทดลองปฏิบัติจริงจากฐานทรัพยากร เชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้แผนชุมชน สรุปได้ว่า การสร้างชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของชาวชุมชน คือ 1) การจัดการองค์ความรู้และระบบการเรียนรู้ (การสำรวจ รวบรวม จัดทำฐานข้อมูล) (พื้นความรู้เดิม+การต่อยอดสร้างความรู้ใหม่) โดยการค้นหาศักยภาพและการพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชน การฟื้นฟูและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน การส่งเสริมการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ผ่านกระบวนการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจชุมชน 2) การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนมาสร้างประโยชน์ 3) สร้างกระบวนการเรียนรู้ วิเคราะห์ปัญหา ทดลองปฏิบัติจริงจากฐานทรัพยากร เชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ แผนชุมชน คือ การส่งเสริมให้ประชาชนรวมกลุ่ม การปรับวิถีคิด วิธีการทำงานของภาครัฐจากผู้สั่งการมาเป็นผู้สนับสนุน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้เลือกใช้วิธีการศึกษาในแนวทางการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Study) โดยผู้วิจัย ได้ใช้วิธีการศึกษาและรวบรวมข้อมูล 4 วิธี ดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Document Study) ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เอกสารทางวิชาการ หนังสือ วิทยานิพนธ์ งานวิจัยต่าง ๆ รวมทั้งข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ข้อมูลพื้นฐานชุมชน
2. การศึกษาโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) ได้แก่ บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง โดยสร้างแนวคำถามหลัก ๆ ไว้เป็นแนวทางสำหรับสัมภาษณ์ เพื่อค้นหา ความหมายของชุมชนเข้มแข็ง ลักษณะ สิ่งบ่งชี้ถึงความเข้มแข็งของชุมชน และการสร้างชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของชาวชุมชน
3. การศึกษาโดยการสังเกต (Observation) ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยเข้าไปในบทบาทของนักวิจัย
4. การเลือกพื้นที่ในการวิจัย มีเกณฑ์ในการพิจารณา คือ เป็นพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง เป็นตัวอย่างของชุมชนที่สามารถรักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมไว้อย่างเหนียวแน่น มีกระบวนการเรียนรู้เพื่อที่จะร่วมกันค้นหาปัญหาและพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง

กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1. กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้ที่อาศัยในพื้นที่ของบ้านปลายคลองบางโพธิ์เหนือ หมู่ที่ 3 ตำบลบางโพธิ์เหนือ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี
2. ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-Informant) ทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญโดยยึดหลักเกณฑ์ คือ 1) เป็นคนในชุมชน 2) เป็นผู้ที่ชาวบ้านคิดว่ารู้และเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน ชุมชนเข้มแข็ง 3) เต็มใจให้ข้อมูล รวมจำนวน 15 คน 4) เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน ไม่ต่ำกว่า 10 ปี

ผลการวิจัย

จากการเก็บข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (key-informants) รวมทั้งสิ้น 15 คน ซึ่งเป็นบุคคลที่อาศัยและตั้งถิ่นฐานถาวรในชุมชน บุคคลทั้งหมดมีบทบาทและมีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน บ้านปลายคลองบางโพธิ์เหนือ หมู่ที่ 3 ตำบลบางโพธิ์เหนือ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี รวมทั้งจากการศึกษาเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง โดยแนวทางที่กำหนดในการสัมภาษณ์เชิงลึก ที่กำหนดไว้เป็นประเด็นคำถามที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเข้มแข็งและลักษณะของชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของชาวชุมชน ประกอบด้วย ข้อมูลการให้ความหมายของชุมชนเข้มแข็ง ลักษณะ สิ่งบ่งชี้ชุมชนเข้มแข็งและการสร้างชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของชาวชุมชน ผลการวิจัยดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ความหมายของชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของชาวชุมชน

ความหมายชุมชนเข้มแข็ง	จำนวน (n = 15)	ร้อยละ (100.00)
การที่ชุมชนมีความกินดีอยู่ดี	15	100.00
มีอิสรภาพในการจัดการทรัพยากรของชุมชน	14	93.30
การไม่เป็นหนี้และการมีสิทธิเหนือชุมชน ไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของภายนอก	14	93.30
การมีความสามัคคี มีความไว้วางใจกันระหว่างคนในชุมชน สามารถร่วมมือ ร่วมใจกันแก้ปัญหาของชุมชน มีจิตสำนึกต่อกัน	14	93.30
มีศีลธรรม มีความมั่นใจในศักยภาพของชุมชนในการแก้ปัญหาของชุมชน รู้จัก ช่วยเหลือแบ่งปันกัน เสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม พึ่งพาอาศัยกันและกันได้ในยามจำเป็น	15	100.00

** ฐานร้อยละ 100 คิดจาก 15

จากข้อมูลข้างต้น เป็นที่น่าสังเกตว่า ความหมายของชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของชาวชุมชน จะเน้นความหมายของชุมชนเข้มแข็งไปที่สิ่งบ่งชี้ คือ การที่ชุมชนมีความกินดีอยู่ดีและมีศีลธรรม มีความมั่นใจในศักยภาพของชุมชนในการแก้ปัญหาของชุมชน รู้จัก ช่วยเหลือแบ่งปันกัน เสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม พึ่งพาอาศัยกันและกันได้ในยามจำเป็น

ตารางที่ 2 ลักษณะ สิ่งบ่งชี้ชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของชาวชุมชน

ลักษณะและสิ่งบ่งชี้ชุมชนเข้มแข็ง	จำนวน (n = 15)	ร้อยละ (100.00)
สมาชิกในชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองและชุมชน พร้อมทั้งจะแก้ไข ปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง	15	100.00
ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง เพื่อให้เกิดการรับรู้และร่วมลงมือปฏิบัติเพื่อ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงร่วมกัน	15	100.00
สมาชิกในชุมชนมีการเรียนรู้และรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ศาสนาและวัฒนธรรม	15	100.00

** ฐานร้อยละ 100 คิดจาก 15

จากข้อมูลข้างต้น พบว่า ชาวชุมชนเห็นว่า หากสมาชิกในชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพ
ของตนเองและชุมชน พร้อมทั้งจะแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง ประชาชน
มีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง เพื่อให้เกิดการรับรู้และร่วมลงมือปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
ร่วมกันและหากสมาชิกในชุมชนมีการเรียนรู้และรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงด้านสังคม เศรษฐกิจ
จะเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนเพื่อนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนได้ ซึ่งจากการศึกษา พบว่า
คนในชุมชนมีการเรียนรู้ร่วมกัน ผ่านองค์กรชุมชน คือ ศูนย์เรียนรู้และขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
เช่น การเรียนรู้ด้านการพัฒนาอาชีพ ที่ใช้ศูนย์เรียนรู้ฯ เป็นสถานที่สำคัญในการถ่ายทอดความรู้
อาทิ การเรียนรู้เรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การทำเกษตรแบบทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ เป็นต้น

ตารางที่ 3 การสร้างชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของชาวชุมชน

การสร้างชุมชนเข้มแข็ง	จำนวน (n = 15)	ร้อยละ (100.00)
การจัดการองค์ความรู้และระบบการเรียนรู้ (การสำรวจ รวบรวม จัดทำฐานข้อมูล) (พื้นความรู้เดิม+การต่อยอดสร้างความรู้ใหม่)	15	100.00
การค้นหาคำขวัญ และการพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชน การฟื้นฟูและพัฒนา ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน การส่งเสริมการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ผ่านกระบวนการ การเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจชุมชน	15	100.00
การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน มาสร้างประโยชน์	15	100.00
สร้างกระบวนการเรียนรู้ วิเคราะห์ปัญหา ทดลองปฏิบัติจริงจากฐานทรัพยากร เชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ แผน ชุมชน หรือการส่งเสริมให้ประชาชนรวมกลุ่ม	10	66.67
การปรับวิธีคิด วิธีการทำงานของภาครัฐจากผู้สั่งการมาเป็น “ผู้สนับสนุน”	13	86.66

** ฐานร้อยละ 100 คิดจาก 15

จากข้อมูลข้างต้นพบว่า การสร้างชุมชนเข้มแข็งมีวิธีการสำคัญ คือ การจัดการองค์ความรู้
และระบบการเรียนรู้ (การสำรวจ รวบรวม จัดทำฐานข้อมูล) (พื้นความรู้เดิม+การต่อยอดสร้างความรู้ใหม่)

การค้นหาคัยภาพ และการพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชน การฟื้นฟูและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน การส่งเสริมการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ผ่านกระบวนการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เพื่อพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจชุมชน การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนมาสร้างประโยชน์ การปรับวิธีคิด วิธีการทำงานของภาครัฐจากผู้สั่งการมาเป็นผู้สนับสนุน และการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนมาสร้างประโยชน์

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของชาวชุมชน กรณีศึกษา บ้านปากคลองบางโพธิ์เหนือ หมู่ที่ 2 ตำบลบางโพธิ์เหนือ อำเภอสสามโคก จังหวัดปทุมธานี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมาย ลักษณะ/สิ่งบ่งชี้และการสร้างชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของชาวชุมชน ซึ่งสรุปความหมาย สิ่งบ่งชี้ การสร้างชุมชนเข้มแข็ง ในทัศนะของชาวชุมชนได้ว่า ความหมายชุมชนเข้มแข็ง/ลักษณะสิ่งบ่งชี้ ในทัศนะของชาวชุมชน พบว่า ชุมชนเข้มแข็ง คือ การที่ชุมชนมีความกินดีอยู่ดี อีสราภาพในการจัดการทรัพยากรของชุมชน การไม่เป็นหนี้ การมีสิทธิเหนือชุมชน ไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของภายนอกและการมีความสามัคคี มีความไว้วางใจกันระหว่างคนในชุมชน สามารถร่วมมือร่วมใจกันแก้ปัญหาของชุมชน มีจิตสำนึกต่อกัน มีศีลธรรม มีความมั่นใจในศักยภาพของชุมชนในการแก้ปัญหาของชุมชน รู้จัก ช่วยเหลือแบ่งปันกัน เสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม พึ่งพาอาศัยกันและกันได้โดยนัยจำเป็น และลักษณะสิ่งบ่งชี้ถึงชุมชนเข้มแข็งในทัศนะของชาวชุมชน คือ สมาชิกในชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองและชุมชนพร้อมที่จะแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและประชาชนมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง เพื่อให้เกิดการรับรู้และร่วมลงมือปฏิบัติ เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงร่วมกัน มีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น มีศักยภาพในการพึ่งตนเองและมีการเรียนรู้ร่วมกันนำมาสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยสมาชิกในชุมชนมีการเรียนรู้และรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ในทัศนะของชาวชุมชนนั้น ผู้ให้ข้อมูลสำคัญให้ความเห็นว่า ต้องเริ่มต้นด้วย 1) การจัดการองค์ความรู้และระบบการเรียนรู้ (การสำรวจ รวบรวม จัดทำฐานข้อมูล) (พื้นความรู้เดิม+การต่อยอดสร้างความรู้ใหม่) โดยการค้นหาคัยภาพ และการพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชน การฟื้นฟูและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน การส่งเสริมการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมผ่านกระบวนการเรียนรู้และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจชุมชนโดยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนมาสร้างประโยชน์และที่สำคัญ คือ สร้างกระบวนการเรียนรู้ วิเคราะห์ปัญหา การทดลองปฏิบัติจริงจากฐานทรัพยากร ด้วยการเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้แผนชุมชน ตลอดจนการส่งเสริมให้ประชาชนรวมกลุ่ม และควรปรับวิธีคิด วิธีการทำงานของภาครัฐจากผู้สั่งการมาเป็นผู้สนับสนุน เมื่อวิเคราะห์การให้ความหมายของชุมชนเข้มแข็งพบว่า เน้นผลลัพธ์ ที่สะท้อนถึงความหมาย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นภาพร หะวานนท์ และคณะ (2550) ทั้งนี้อาจเนื่องจากคนไทยโดยส่วนใหญ่จะมีลักษณะของปฏิบัตินิยม (Pragmatism) กล่าวคือ การชอบหรือคาดหวังที่จะเห็นได้อย่างรวดเร็วมากกว่าที่จะเน้นวิธีการ ซึ่งบังเกิดผลช้ากว่า (ถึงแม้ว่าจะมีความยั่งยืนต่อไป) ในด้านการสร้างชุมชนเข้มแข็งนั้น จะเป็นไปในลักษณะที่เน้นการ

เรียนรู้ ที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งนี้อาจเนื่องจากการที่ชุมชนเป็นชุมชนหนึ่งที่มีองค์กรชุมชนเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนการพัฒนา ผ่านการเรียนรู้โดยมีศูนย์เรียนรู้และขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาชุมชน และหลอมรวมให้คนในชุมชนได้เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกัน ถึงแม้ว่าจะดำเนินกิจกรรมมาไม่นานแต่งานของศูนย์เรียนรู้ฯ ได้ส่งผลการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในชุมชน 2 ระดับ คือ ระดับครัวเรือน และระดับชุมชน ภายใต้การสร้างทุนทางสังคม ระหว่างชาวบ้านและผู้นำชุมชนในชุมชนที่เห็นความสำคัญของการอยู่ร่วมกัน มีการกำหนดเป้าหมาย เพื่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและยกระดับไปสู่การสร้างเครือข่าย ที่สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของกรมการพัฒนาชุมชน (2560) ที่อธิบายถึงความสำคัญของการเรียนรู้ว่า ในการดำรงชีวิตและการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจความรู้เป็นคุณสมบัติที่สำคัญของคนทุกคน และการมีองค์กรชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศูนย์เรียนรู้และขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่จะเป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูลข่าวสารความรู้ของชุมชนที่จะนำไปสู่การสร้างกระบวนการเรียนรู้สำหรับประชาชนในพื้นที่ และเป็นศูนย์ที่ดำเนินการโดยประชาชนเพื่อประชาชน ซึ่งเชื่อว่าจะทำให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนได้อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กรมการพัฒนาชุมชน. (2560). **แนวทางการดำเนินงาน นโยบายสานพลังประชารัฐ ในการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก.** (ออนไลน์), เข้าถึงได้จาก <http://chumchon.cdd.go.th>. (1 ตุลาคม 2560).
- นภาพร หะวานนท์และคณะ. (2550). **ทฤษฎีฐานรากในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน.** กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พัชรชาติ ตรีชัย. (2552). การวิเคราะห์ความเป็นชุมชนเข้มแข็งของหมู่บ้านหนองกลางดง ตำบลศิลาทราย อำเภอสามร้อยยุด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. **วารสารร่มพญ.** 27(1): 134-138.
- พีรพัฒน์ พันศิริ. (2559). **เอกสารประกอบการสอน การพัฒนาองค์กรชุมชน.** นครปฐม: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- สาวณี รอดสิน. (2554). **ชุมชนเข้มแข็ง: กรณีศึกษาชุมชนบ้านปางจำปี ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่.** วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน. (2559). **การส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก.** กรุงเทพฯ: สำนักสนับสนุนขบวนองค์กรชุมชน และสำนักสื่อสารการพัฒนา สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).
- สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา. (2559). **รวมแสงเลเซอร์สนับสนุนชุมชน.** [ออนไลน์], เข้าถึงได้จาก: <http://www.ldi.or.th> (1 ตุลาคม 2560).
- สภาพัฒนาการเศรษฐกิจ. (2558). **วาระปฏิรูปที่ 28: ระบบเพื่อส่งเสริมชุมชนเข้มแข็ง.** กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

- สรเสรีญ วงศ์ชะอุ่ม. (2554). **การวางแผนพัฒนาประเทศ**. กรุงเทพฯ: ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง.
- สุวัฒน์ คงแป้น และคณะ. (2557). **ชุมชนเข้มแข็ง ประเทศมั่นคง**. กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สุวิทย์ เมษินทรีย์. (2560). **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาที่ยั่งยืน: กระบวนทัศน์การพัฒนาสู่ประเทศไทย 4.0**. เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการ เรื่อง “องค์กรต้นแบบ ด้านการพัฒนาอย่างยั่งยืนด้วยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุวรรณ จันทรประเสริฐ และคณะ. (2559.). **การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง**. กรุงเทพฯ: มาตา การพิมพ์.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559ก). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง**. [ออนไลน์], เข้าถึงได้จาก: <http://www.nesdb.go.th> (5 ตุลาคม 2560).
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560ก). **ร่างยุทธศาสตร์ระยะ 20 ปี**. [ออนไลน์], เข้าถึงได้จาก: www.nesdb.go.th
- Corinthias. (2012). **Community Empowerment through appropriate technology: sustaining the sustainable development**. Corinthias Morgana Sianipar et al./procedia Environment Sciences 17:1009-1012.